

Министарство здравља Републике Србије
Републичка стручна комисија
за надзор над болничким инфекцијама
Београд
25.5.2020

УПУТСТВО ЗА ОБНАВЉАЊЕ ЕЛЕКТИВНЕ ХИРУРГИЈЕ У ОРТОПЕДИЈИ ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ COVID-19

1. Преоперативно руковођење
2. Хируршке индикације
3. Препоручена лична заштитна опрема
4. Постоперативно праћење

1. ПРЕОПЕРАТИВНО РУКОВОЂЕЊЕ

Избор пацијената за ортопедску операцију

Овај избор се заснива на четири параметра:

1. старост
2. изложеност COVID-19
3. АСА скор/фактори ризика,
4. социо-професионална ситуација.

Описано је шест типова пацијената према изложености COVID-19:

1. Пацијент за кога није познато да је био изложен или заражен
(тестирање на COVID-19 према важећем упутству)
2. Пацијент који је био изложен, али је био асимптоматски
(тестирање на COVID-19 према важећем упутству)
3. Пацијент који се опоравио од COVID-19 инфекције
(тестирање на COVID-19 према важећем упутству)
4. Пацијент са сумњом на COVID-19

(поново тестирати особе са симптомима и знацима инфекције, који имају негативан тест RT PCR тест и ЦТ плућа пре него што се размотри да ли ће пацијент бити оперисан)

5. Пацијент заражен са COVID-19

(одложити операцију за шест недеља, тестирање на COVID-19 према важећем упутству)

6. Пацијент заражен са COVID-19 са коморбидитетима

(одложити било коју елективну операцију до потпуног опоравка (најмање два месеца), а затим урадити тестирање на COVID-19 према важећем упутству).

Табела 1. Ризик за настанак инфекције у односу на узраст и категорију пацијената (према Финенбергу)

Категорија пацијената / године	< 40	40-60	60-70	70+
1				+
2			+	++
3		+	++	+++
4	+	++	+++	++++
5	+	++	+++	++++
6	++	+++	++++	+++++

Елективна хирургија

1. Код елективне хирургије, пацијенти у категорији 1, 2, 3 треба да имају приоритет без обзира на дијагнозу.
2. У односу на дијагнозу, пацијенти у категорији 4, 5, 6 требало би да се у потпуности опораве и покажу адекватан имунолошки одговор.
3. Пацијенти са АСА I и II скором треба да имају приоритет без обзира на дијагнозу.
4. Пацијенте са факторима ризика (нпр. старост > 60 година, гојазност, висок крвни притисак, кардиоваскуларне болести и дијабетес) не би требало оперисати у овој раној фази (о томе увек разговарати са анестезиолозима).

Преоперативни скрининг ортопедских пацијената

1. Преоперативни упитник (прилог).
2. Тестирање на COVID-19 (према важећем протоколу).
3. Размотрити употребу других дијагностичке тестове (нпр. СТ плућа; копрокултура, С-реактивни протеин).
4. Евентуално комплетна крвна слика (спречити лимфоцитопенију).
5. Праћење температуре до дана операције.

2. ХИРУРШКЕ ИНДИКАЦИЈЕ

1. Врсте операција (детаљније у табели):

- А) само хитни случајеви (животно угрожавајући)
- Б) хитне врсте операција
- Ц) хитне/делимично елективне
- Д) елективне

Табела 2. Модификоване смернице ААОС* за елективну ортопедску хирургију

Категорија	А	Б	Ц	Д
Степен хитности	Животно угрожавајући	Хитни	Хитни/делимично елективни	Елективни
Тип процедуре (примери)	Стања која угрожавају живот или екстремитете	Инфекције зглобова или артропластике Већина случајева трауме	Акутна стања интра- и периартикуларних лигамената и тетива (нпр. кидање предњег укрштеног лигамента) Одређени случајеви трауме	Тотална артропластика Остеотомије Хронична стања интра- и периартикуларних лигамената и тетива Хронични синдроми компресије периферних нерава

* ААОС – *American Academy of Orthopedic Surgeons*

Ово укључује све врсте операција са претежно хроничним стањима или акутним случајевима где операција углавном може да се одложи без последица по здравље пацијената. Прецизније, разматрају се следећи поступци: тендинусне или лигаментне интра- или периартикуларне повреде хроничне и акутне природе; остеотомије које исправљају деформитет; заједничке артропластичне процедуре; изборне операције рамена, лакта, руку, кукова, колена и стопала и глежња.

- ***Постоје ли неке друге врсте хирургије сигурније од осталих у тренутном нивоу знања?***

Тренутно није позната концентрација вирусног SAR-CoV-2 у зглобним, периартикуларним и коштанним ткивима и течности заражених пацијената. Међутим, претпоставља се да је она нижа у мишићно-коштанним ткивима него у респираторном или пробавном ткиву. Из тог разлога, препоручује се смањење оних врста операција које стварају велику количину аеросола као што је електрокаутеризација, рад са осцилирајућим тестерама и поступци испирања пулса. У недостатку добро утврђених научних критеријума, минимално инвазивни и артроскопски поступци могу имати најмањи ризик од инфекције.

- ***Које врсте оперативних захвата треба прво размотрити?***

Пацијенти из категорије 1–3 (видети табелу 1), млађе животне доби, са одсуством коморбидитета, код којих се изводи минимално инвазивна или артроскопска хирургија, имају најмањи ризик и за пацијенте и за хирурге.

Хируршке операције са већим степеном инвазивности/губитка крви могу се одложити за касније. Хируршким процедурама које не захтевају хоспитализацију дужу од 2 до 3 дана би требало дати предност.

- ***Којим врстама анестезије треба дати предност?***

Локалној/регионалној анестезији треба дати предност када год је то могуће за елективне ортопедске процедуре на горњим и доњим екстремитетима.

Ако је могуће, пацијенти треба да носе хируршке маске током поступка.

Након операције постоји ризик од стварања аеросола (кашаљ, постоперативна мучнина и повраћање).

3. ПРЕПОРУЧЕНА ЛИЧНА ЗАШТИТНА ОПРЕМА

Који су типични поступци за генерисање аеросола?

А) Респираторни – попут интубације, представљају високи ризик преношења респираторних вирусних инфекција, попут COVID 19.

Б) Хируршки – употреба електричних алата велике брзине, представљају високи ризик преношења вирусних честица у телесним течностима и комадима телесног ткива. Познато је да је COVID 19 присутан у свим телесним течностима.

Табела 3. Поступци који доводе до стварања аеросола у ортопедској хирургији

Хируршке технике	Степен стварања аеросола
Електрични апарати велике брзине као што су тестере, бургије	Висок
Бушилица	Висок
Систем за испирање	Висок
Електрокаутеризација	Висок

Који су значајни фактори за оптималну заштиту помоћу маски?

Важан је одабир одговарајуће величине заштитне маске. Коришћење маске одговарајуће величине и адекватно пријањање маске уз лице пружа одговарајућу заштиту.

Заштита очију за ортопедске хирурге

Заштита очију је од велике важности за ортопедске хирурге, јер многи поступци попут употребе електричних инструмената често доводе до контаминације сваког појединца у оперативном тиму и површинске контаминације у простору до шест метара око оперативног стола.

Табела 4. Лична заштитна опрема за ортопедску хирургију

	Здравствени радници	Маске		Заштитни мантил	Заштита очију	Рукавице
		Хирург-шке	FFP2/ N95/еквивалент			
Превоз пацијента у и из ОП сале	Особље укључено у транспорт	X	-	Радна униформа	-	X
Превоз пацијента у ОП блок	Сво особље	X	-	Радна униформа	X	X
Интубација и започињање анестезије	Сво особље у ОП сали	-	X	Непромочив заштитни мантил	X визир када је растојање <2 m	X
	Особље одељења	X	-	Непромочив заштитни мантил	X	X
Операција и аеросол генеришуће процедуре	Сво особље у ОП сали	-	X	Непромочив заштитни мантил	X визир када је растојање <2m	X (дупле)
Екстубација и завршетак интубације	Сво особље у ОП сали	-	X	Непромочив заштитни мантил	X визир дистанца <2 m	X
Чишћење ОП сале	Особље које чисти	-	X	Радни мантил/заштитна непромочива кецеља	X	X гумене рукавице

X: индиковано;

-: није индиковано

4. ПОСТОПЕРАТИВНО ПРАЋЕЊЕ

За постоперативни опоравак неопходно је и поновно отварање центара за рехабилитацију оперисаних пацијената, у складу са епидемиолошком ситуацијом.

Постоперативно праћење, уколико је могуће, вршити телефоном, како би се на најмању меру смањили постоперативни доласци оперисаног пацијента у болницу. Пре операције треба испланирати целокупни програм лечења.

Извор:

European Society for Sports Traumatology, Knee Surgery and Arthroscopy. Covid-19 ESSKA Guidelines AND Recommendations for resuming elective surgery. Доступно на:
<https://www.esska.org/page/COVID-19Guidelines>